

הפקר הפירות בשביעית

א. בתשובת מהרי"ט (ח"א סי' מ"ב"מ"ג) מביא מחלוקת ר' יוסף קארו ואביו המבי"ט בטעם ההלכה שפירות שביעית פטורים מן המעשר. מהרי" קארו אומר שהוא מטעם הפקר, ואם אדם גדר כרמו ולא הפקיר חייב במעשרות, והמבי"ט דעתו שזהו לא מטעם הפקרו של אדם אלא אפקעתא דמלכא היא, דאטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקיר יתחייב במעשרות?

ב. המהרי"ט שם החרה החזיק ברעת אביו, שאין הדבר תלוי בהפקרו של האדם ומביא חבל ראיות לזה. בכמה מקומות אמור בתלמוד: רחמנא אפקריה, אפקעתא דמלכא, ובב"מ דף ל"ט ע"א מפורש: נטושים דבע"כ דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה אפקעתא דמלכא, הרי שזהו בע"כ ולא תלוי בדעתו של האדם. אמנם שם הכוונה שהאדם מפקיר בע"כ כמו בנטושים שנשבו ועצם ההפקר שלא ברצונו, ובכל זאת הוא מופקר ומטעם הפקר פטור מן המעשר. וכן נראים הדברים ברש"י ר"ה ט"ו ע"א ד"ה הכל שכתב בבת ששית שנכנסה לשביעית: „נהי דלא מיחייב לאפקורה דלא נהגא בה שביעית מיהא כל שדות ופרדסות הפקר הן בשביעית וע"כ הכל ממשמשין בה והפקר פטור מן המעשר, ע"כ, היינו שבפירות שביעית חייב הוא להפקיר את הפירות, ובמובן זה אומר שם רש"י בדברי רב המנונא: דכיון דשביעית לא נהגא ביה ולא הפקרא דמלכא הוא משמוש יד הכל שבה אינו אלא גול ואין הפקר כזה פוטר מן המעשר, ע"כ. הפקרא דמלכא שכתב רש"י היינו שהוא מחוייב להפקיר במצות המלך והפקר כזה פוטר מן המעשר אף שהוא שלא מדעתו, ואין הכרח לראיה שמביא המהרי"ט מדברי רש"י הללו שאין הדבר תלוי בהפקרו שלו.

ג. עוד מביא המהרי"ט ראייה מספרי פרשה ראה שדורש שנת המעשר: יש שנה שאינה חייבת במעשר, ומשמע שזהו מטעם שנת השביעית ולא מטעם הפקר. וכן במכלתא פרשה משפטים דורש ויתרם תאכל חית השדה וכו' אחר שלמדת שחיה אוכלת מן הראוי לה בשביעית שאינו מעושר אף אדם אוכל מן הראוי לו בשביעית שאינו מעושר. גם הספרי וגם המכלתא דורשים פסוקים אחרים ולא נפקא להו שפירות שביעית פטורים מן המעשר מוכי אין לו חלק עמך יצא לקט שכחה ופאה שידך וידו שוין והוא הדין הפקר, שמע מינה שהטעם לא מטעם הפקר. אלו דברי מהרי"ט. ויש לתמוה שהוא בעצמו מביא דברי רש"י ר"ה הנ"ל שפירות שביעית פטורים מן המעשר מטעם הפקר, וכמו שאמרה הגמרא יד הכל ממשמשין בה ואת אמרת תתחייב במעשר, אלא שלדבריו זהו לא הפקר שלו אבל מופקר הוא, וא"כ עדיין עומדת קושיתו של המהרי"ט למה מחפש הספרי והמכילתא דרשות אחרות. ולהפך אם נאמר שהדבר תלוי בהפקר שלו אין קושיא למה לא נלמוד מידך

וידו שוין, שאם הדבר תלוי בהפקרו של אדם, הרי בפירות שביעית בעצם בעוד שלא הפקירם באיזה אופן שהוא אין ידם שוין, ואינו פטור ממעשר אלא אחר שהפקירו. בא הספרי ולמד שבשנה זו מחויב האדם להפקיר את הפירות, ולכן שנת השמיטה נקראת שנה שאינה מחויבת במעשר מפני שחייב להפקיר והפקר פטור מן המעשרות. ואפשר לאמר שזו היא גם כונת המכלתא כשם שאכילת החיה מן השדה היא מופקרת מן האדם, כן באכילת אדם צריך להפקירו והפקר פטור מן המעשר.

ד. ולדידי הייתי מפרש במכלתא בפנים אחרים. דהנה אכילה חשובה היא הקובעת במעשר, ולפיכך כל שהוא אוכל אדם חייב במעשר ואוכל הראוי רק לבהמה פטור מן המעשר. ובהלכות מסוימות קבעו שתלוי בדעת האדם אם חשב לאוכל אדם חייב במעשרות, מחשבתו היא שעושה אכילת הדבר לחשובה. ועיין רמב"ם הלכות תרומות פ"ב הלכה א"ה. אולם פירות שביעית שאכילתם הוא לשם ביעור בהנאתו כמבואר בב'ק ק"ב ע"א: דומיא דלאכלה במי שהנאתו וביעורו שוה (ועיין בכורות י"ב: לאכלה ולא לסחורה, לאכלה ולא להפסד), אין האכילה חשובה לקבוע חובת המעשר. וזו היא כונת המכילתא שהפירות ניתנו לאכול מהם חית השדה, שיש בה משום ביעור, כמו כן באמרו לאכלה הכונה לשם ביעור, ואף האדם אוכל מן הראוי לו בשביעית שאינו מעושר.

אלא שעומדים לנגדי דברי רש"י שהבאנו בטעמו של פטור פירות שביעית ממעשר שהוא משום הפקר. ואפשר ליישב ולאמר התינח בעל הפירות שעליו חובת הביעור מכיון שנמצאים אצלו, אבל אם הוא מארח אצלו אדם אחר שאין עליו חובת הביעור הרי הוא אוכל להנאתו לבד ויהיה חייב במעשר. ולזה יש לאמר שבעה"ב יצא ידי חובת הביעור בהפקר (עיין להלן) שהפקיר הפירות לכלותם, והשני אוכל שאינו מעושר מטעם שהפקר פטור מן המעשר, ודברי רש"י אמורים בכל אדם. ולפי זה אין שום סתירה, אבל איני קובע מסמרים מכיון שמפולפל הוא.

ה. [ואפשר לאמר שגם מהר"י קארו באמרו שפטור מטעם הפקר, וסתמו כפירושו שאם לא אמר בפירוש שאינו מפקיר כגון שגדר כרמו מן הסתם הוא מפקיר הפירות, כדבריו במהרי"ט שם, כונתו מפני שחייב להפקיר משום חובת הביעור. ובמהרי"ט שם מביא שיטת ב"י ורבינו שמשון: ביעור — הפקר, אע"ג שיש קדושת שביעית בשדה של עכרים וזרעה עכרים איסורא ודאי לא פקע, אבל ביעור תלוי בממון להפקיר ולחלק לעניים, ומצי למימר אתינא מכח גברא דלא מצית לאישתעויי בהדיה כדאמרינן פ"ג דבכורות. ע"כ.]

לפי זה בפירות שביעית הלקוחים מן הגויים, הציר שעליו סובבת המחלוקת בין המב"ט ומהר"י קארו, אפשר לאמר הואיל וחובת הביעור לא שייך בעכרים, וגם אסור להאכיל לעכרים פירות שביעית שאינו מחויב לאכלם בקדושה כמו שכתב המהרי"ט שם, הישראל שלקח ממנו הפירות החשיב אכילתם מפני שעליו לא חלה חובת הביעור אלא שאסור לאכלם אחרי הביעור מטעם קדושת הפירות עצמם, ואם כן הוא חייב במעשר כדעת מהר"י קארו, ובזה מסולקת תמיהת המהרי"ט עליו, ע"ש].
ו. והנה במשנה מעשר שני פ"ה, ה' שנינו: ובשביעית פודהו (כרם רביעי) בשויו. ואם היה הכל מופקר אין לו אלא שכר לקיטה. וכתב שם הר"ש: ואם תאמר שכר הלקיטה נמי לא יהא לו אלא יסדהו בשויו כמו בשביעית? לא דמי דשביעית

הואיל ודינו להיות הפקר ואין ראוי ליתן בו שכר לקיטה להבעלים עצמו ופודים אותו בשויו, אבל האי תחלתו היה עומד לפחות ממנו שכר לקיטה ולא פקע משום דאפקריה, ע"כ. פירוש הדברים שבשביעית ממילא הפקר אף שלא הפקיר בעצמו כגון שגדר כרמו, ואם כן עבודת בעל הבית היה לשם הפקר לפיכך פודין אותו בשויו, ע"ש. אולם הרמב"ם מפרש ההבדל בין שביעית לבין הפקיר אחרת, הוא כותב: ולא נעשה כן בשנת השמטה לפי שכל אחד מלקט לעצמו, ע"כ. פשוט שהמנהג בשביעית לא להוציא הוצאות שכר לקיטה. אולי דעתו שאף בשביעית צריך להפקיר כמהר"י קארו, ונמצא מחלוקת בין הר"ש והרמב"ם בזה.

ז. גדול אחד במכתבו אלי רצה לפשוט ממשנה זו מה שנסתפק אם מהני במע"ש הפקר, לפי מה דקיי"ל מע"ש ממון גבוה הוא, שהרי כרם רבעי דומה בזה למע"ש ומהני ההפקר. וכותב: בשלמא בבבא דהכל מופקר, י"ל שהמדובר בנכסי הגר שמת, דבע"כ הוי הפקר, אבל משביעית לדעת הבית יוסף שצריך להפקיר בפה, יש להוכיח שמועיל הפקר!

אולם נראה שגם משביעית אין ראייה שאפילו לדברי הב"י עיקר הפקר שביעית אפקעתא דמלכא הוא, אלא שמצוה נוספת היא להפקירו בפה או שסתמו כפירושו. וה"ז כמו שמצינו לענין חמץ שאינו ברשותו ועשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו (פסחים ז' ע"א). ועיי"ש בר"ן שהסביר בזה את הטעם שמועיל הפקר בלב אעפ"י שדברים שבלב אינם דברים. והסבר הדבר נראה, שאין הפירוש שצריך לעשות חלות הפקר באופן חיובי, רק שלא יתכוין לזכות, במובן שלילי. כמו כן כאן, כל שמכוין בפירוש שלא להפקיר ה"ז ברשותו וחייב לעשר. ומטעם זה אולי גם כאן אומר הב"י שסתמו כפירושו, ואעפ"י שלא אמר בפה ה"ז הפקר, והיינו כנ"ל כי אין צריך כאן מעשה הפקר מצדו, רק שלא ירצה לזכות (וקצת דומה לזה לענין בכור שמצוה להקדישו ומ"מ אין לו דין דבר הנידור, עי' נדרים י"ג ע"א). וע"כ אין ללמד מכאן לענין מע"ש שמועיל הפקרו, שיתכן לומר שבאמת א"י כיון שממון גבוה הוא, ושאו"ה שצריך להפקיר הוא מצד אפקעתא דמלכא וכנ"ל.